

פסקים והלכות

בסייעתא דשמיא
גליון מס'
164
חודש מנחם
התשפ"ו

מאת הרב יוסף אביטבול שליט"א מח"ס שערי יוסף

שאלות ותשובות המצויות בדיני תשעה באב שחל ביום חמישי

זמן קידוש לבנה במוצאי תשעה באב

שאלה: השנה שחל תשעה באב ביום ה', לפי המנהג שנוהגים לקדש במוצאי תשעה באב, האם השנה שחל ביום ה' יש להמתין למוצאי שבת.

תשובה: נהגו לקדש במוצאי תשעה באב, אף שחל ביום ה' ולא להמתין למוצאי שבת, [ויש שנהגו להמתין למוצאי שבת כדי לברך על הלבנה כשהוא מבושם. ובמנעלים, ולאחר טעימה].

מקור: למעשה מצינו סתירה במשנ"ב שבמשנ"ב (סי' תכ"ז סק"י) בשם הדרכי משה שבת"ב שחל ביום חמישי צריך להמתין למוצאי שבת שהוא י"ב לחודש, אמנם במשנ"ב (שם סק"א) כתב שיש אחרונים שסוברים שיש לקדש ביום חמישי, ובישוב הסתירה במשנ"ב, ביאר הגר"נ קרליץ זצ"ל [והו"ד הגר"א דינר שליט"א (מים חיים מט' 591)] שכל דברי המשנ"ב בסקי"א בשם הדרכי משה שיש להמתין עד מוצאי שבת, היינו דוקא לנוהגים כמנהג הרמ"א שכתב שאין נוהגים לקדש את הלבנה במוצאי ת"ב, אבל מי שנוהג תמיד לקדש במוצאי תשעה באב, גם השנה יקדש במוצאי תשעה באב. [אמנם עיין במועד חי (סי' י' סצ"ד)] אמנם יש לדון שיש עניין לברך על הלבנה במוצאי שבת, א]. כדי שיברך מבושם, שהאדם מבושם מן השבת. [וכמו דאיתא במסכת סופרים (פרק כ' ה"א), וכן פסק בשו"ע (סי' תכ"ז ס"ב)] אמנם יש בכך כמה ביאורים, וכפי שנתבאר בדיני קידוש לבנה בגליון פסקים והלכות 134, ב]. כדי לברך בבגדים נאים, וכמ"ש בשו"ע (שם ס"ב) וכ"כ ביעב"ץ שם שיברך לאחר שהחליף לבגדים נאים, ג]. כיון שצריך לברך במנעלים וכשהוא מעונה, לאחר הצום קשה להתקבץ שוב, ויש ששוכחים לבוא ולברך, ולכן הממתינים לברך במוצאי שבת, יש להם על מי לסמוך. ואמנם למעשה המנהג לברך במוצאי תשעה באב, בפרט שיש עניין לפי האריז"ל לברך על הלבנה ביום חמישי וכמ"ש בברכ"י (סי' תקנ"ח סק"ח) שכן נהג המהר"ח"ו לקדש במוצאי ת"ב, וכ"כ בבאר היטב (סי' תקנ"א סק"ה) בשם האריז"ל כיון שאז נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. וכ"כ בבא"ח (ש"א דברים הכ"ח). ולכן נראה שאף בת"ב שחל ביום ה' יברך בליל שישי, [וכ"כ במועד לכל חי (סימן י' סעיף צ"ד) שעדיף לקדש במוצאי ת"ב, וכ"כ בחזו"ע (עמ' תיא)].

קידוש לבנה במנעלים

שאלה: האם מי שלובש נעלי גומי או בד, נחשב קידוש לבנה במנעלים.

תשובה: יש להקפיד לברך על הלבנה בנעלי עור, ולאחר שלובש בגדים נאים. אמנם אם הציבור מברך על הלבנה, יברך עמהם, ברוב עם הדרת מלך.

מקור: כתב בשע"ת (סי' תקנ"ט סק"ד) וכ"כ במשנ"ב (סי' תכ"ז סק"א) שבמוצאי תשעה באב יש להזהר שלא לקדש בלי מנעלים. וכ"כ בסידור היעב"ץ (אות ו') שלאחר נעילת מנעל ושינוי בגדים נאים. ע"ש. וכ"כ במורה באצבע (אות רלט) שיש ללבוש מנעלים של עור. אמנם בפמ"ג (סי' תקנ"ד א"א סק"א) בשם הפר"ח (סי' תכ"ז סק"ב) שאין לקדש כשהוא יחף, ולפי"ז אף מי שיש לו נעלי גומי או בד, ואף נעלי בית, יכול לברך וכן נראה ממש"כ ברוח חיים (סי' תרג סק"ג), אמנם יש אומרים שלכתחילה צריך ללבוש מנעלים מעור, וכנ"ל מדברי החיד"א, כיון שאינו נחשב בשמחה, וכן הו"ד הגר"ח"ק באשי ישראל (פרק מ' הערה נא). ומ"מ כיון שיש"א שהעיקר הקפידא שלא ילך יחף, לכן אם הציבור מברכים יברך עמהם, וכ"כ בחזו"ע (שם). ואף שבשער הציון (סק"ט) לא התיר ברוב עם בלא מנעלים, היינו דוקא שהוא בלא נעלים, משא"כ שלובש נעלי בית וכדו', אין קפידא כיון שאינו יחף, וכנ"ל מדברי הפרי מגדים.

קידוש לבנה כשהוא מעונה

שאלה: האם מותר לקדש את הלבנה כשעדיין לא הוציא את הצום.

תשובה: אין לקדש את הלבנה כשהוא מעונה, ואף אם חושש שישכח לברך את הלבנה, [ובפרט שברכת הלבנה אינה חיוב רק כשרואים את הלבנה] אמנם יכול

לשתות מעט מים, ואף טעימה כל שהיא, וכיון שאינו מעונה, יכול לברך על הלבנה. ומ"מ אם הציבור מברכים על הלבנה במוצאי תשעה באב לפני שטעמו [ואין לו מקום אחר לברך אח"כ], יכול לברך עמהם, כיון שברוב עם הדרת מלך עדיף.

מקור: כתב במשנ"ב (סי' תכ"ז סק"א) שבמוצאי ת"ב, אין לקדש על הלבנה כשהוא מעונה, משא"כ ביו"כ ששמחין שיצאו בדימוס, אפשר לקדש אף לפני שטעמו. אמנם יש אומרים שאפשר אף לברך על הלבנה כשהוא מעונה, וכן האריך להוכיח בשו"ת שיח יצחק (או"ח סי' קצ"ה), ולמעשה בחס"ל (סי' תכ"ז סק"ג) שמנהג ותיקין לאכול קודם ברכת הלבנה כדי שלא לברך כשהוא מעונה, והו"ד בזכרונות אליהו (מערכת ברכות אות ב') וכ"כ בבא"ח (ש"ב ויקרא הכ"ב) שטוב לאכול קודם. אמנם במקום שהציבור מקדשים, כיון שמעלת ברוב עם עדיף, אכילה קודם הוא רק מנהג ותיקין, ובפרט אם חושש שישכח, יקדש עמהם. וכ"כ בשער הציון (שם סק"ט) בשם הא"ר שיש להתיר אף קודם שטעם, כיון שברוב עם עדיף.

בישול בת"ב ושטיפת הבית לצורך שבת

שאלה: האם אפשר לבשל בתשעה באב ולשטוף את הבית לצורך שבת.

תשובה: לנשים אפשר להקל בשעת הדחק, לבשל מחצות. [עי' במשנ"ב (סי' תקנ"ט סק"מ) שבשעת הדחק מותר לשחוט, ובקובץ מבית לוי (חלק יג עמ' מט) שמותר לבשל לאחר חצות אם הזמן דחוק לו, ונראה דיש להתיר רק לנשים וכתבאר בארוכה בשערי יוסף בין המצרים, ואכמ"ל]. אמנם אסור לשטוף את הבית אף לאחר חצות היום, אבל במוצאי הצום מותר מיד. [בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סימן ל') כתב שאין לשטוף את הבית, וכ"כ בקובץ מבית לוי (שם) בשם הגר"ש וואזנר שאין לשטוף אף לכבוד שבת, אמנם במוצאי הצום מותר וק"ו מכיבוס וכמו שיתבאר להלן].

זמן כיבוס במוצאי תשעה באב

שאלה: ממתי מותר לכבס במוצאי תשעה באב.

תשובה: מיד בצאת התענית, מותר לכבס.

מקור: כתב במשנ"ב (שם סק"ג) בשם המג"א "וכשחל תשעה באב ביום חמישי, שאז יום עשירי הוא ערב שבת, מותר בכל זה לכבוד שבת" ונראה מדברי המשנ"ב שאין שום איסור ומיד מותר, וכמו שלדעת השו"ע אסור במוצאי הצום רק בשר ויין. [ובפרט שדעת התוס' (תענית דף ל' ע"א ד"ה ותרוייהו לקולא) שבט"ב שחל ביום חמישי, מותר לכבס ולספר מחצות ואילך מפני כבוד שבת. ואין להמתין עד שבת מפני טורח שבת, ואף שהב"י חלק ע"ד התוס', וכן בביאור הגר"א מחק דברי התוס', ועכ"פ לאחר שיצא התענית, כיון שהוא מפני כבוד השבת, יש להתיר אף מהלילה]. אמנם כתב בקיצור שו"ע (סימן קכ"ד ס"ב) שמותר רק משחרית, וכן כתב בערוך השולחן (שם סק"ב) שמותר רק בערב שבת, הכל לכבוד שבת. ואולם כיון שבמג"א שהוא מקור דברי המשנ"ב, לא כתב שמותר רק בשחרית, וכ"כ ביעב"ץ בסידור בית יעקב (שער שלכת דלת ב' חלון ה) כתב שמותר מיד במוצאי התענית, וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קו) בארוכה בדעת המג"א שאין חילוק בין תספורת לכיבוס ורחיצה הכל מותר מיד, [וכן נראה מדברי ה"ט"ו (סי' תקנ"א סק"ד) שביוצא לדרך מותר לכבס בגדי שבת, אפילו בשבוע שחל בו, ועי' במשנ"ב (שם סק"ב) ולמעשה הסכימו הפוסקים שמותר מהבוקר, וכ"כ לדינא בשו"ת מחזה אליהו (ח"א סי' פ"ו) וכ"כ בשו"ת אבן ישראל (ח"ז סי' כז), וכן כתב בחוט שני (שבת ח"ב עמ' שכח) וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי בין המצרים עמ' לט), וכן הו"ד הגר"שז"א (שש"כ פרק מה הערה טו) וכתב שם שמה שכתב הקיצור שו"ע שמותר דוקא בשחרית יתכן שאין כוונתו שקודם לכן אסור אלא כתב כן בשיגרא דלישנא שכיון שאצלם הכיבוס היה עסק גדול לא היה מתעסקים בזה בלילה, יעו"ש].

כביסה שלא לצורך שבת

שאלה: האם מותר לכבס אף שלא לצורך שבת מיד במוצאי התענית.

תשובה: לבני ספרד: מותר לכבס מיד, אף שלא לצורך שבת, ואף לבני אשכנז: נראה מותר לכבס במוצאי התענית, אף שלא לצורך שבת, כיון שהותר הכיבוס, הותר לגמרי, ויש מחמירים שמותר להוסיף רק באותה מכוונה שמכבס עוד בגדים לכבוד שבת.

מקור: נחלקו הפוסקים האם מותר לכבס דוקא לכבוד שבת, ונראה כיון שהותר הותר, ובפרט שדעת השו"ע שאסור בכל שנה רק בשר ויין, וכן הו"ד הגר"ק (חוט שני שבת ח"א עמ' נג) שמותר כיון שאינו אסור מדינא וכיון שהותר שאר כיבוס ה"ה שמותר אף כיבוס שלא לכבוד שבת. אמנם בשו"ת ישא יוסף (ח"ד סי' קפח) הו"ד הגריש"א שיש להתיר רק מה שנצרך לשבת, ובשעת הדחק מותר להוסיף עוד בגדים שאינם נחוצים. ע"ש. [ואמנם בשו"ת שביבי אש (חאו"ח ח"ד סימן קא) שיש אומרים שהכיבוס אינו מותר אלא לצורך שבת ולא לשאר כביסה, ומ"מ כתב שמסתבר שיכול להוסיף באותה מכוונה ואין בזה משום ריבוי בשיעורים. וכתב להעיר שם שאם טעם ההיתר היה פנויים לשבת, א"כ הרי ישאר לו הכביסה המלוכלכת לערב שבת ואז יכבסנה, והרי עדיף שיכבס במוצאי התענית, כדי שביום שיש ערב שבת יהיה פנוי להכין צרכי שבת, וכתב דתליא בטעם התקנה של תקנת עזרא בכיבוס ביום חמישי, ותליא בזה, ונשאר בצ"ע].

לבישת בגדים מכובסים

שאלה: ממתי מותר ללבוש בגדים מכובסים.

תשובה: לבני ספרד: מותר מיד בצאת הצום, ולבני אשכנז: מותר רק מיום שישי בחצות, ובשעת הצורך או שלוש בגדי שבת מותר ללבוש מהבוקר. ועי' פ' יחל שיש על הרצפה למשך כמה דקות. [ועי' פ' בבגדי זיעה לכו"ע אין להתמיר] ורבים מקילים שמותר ללבוש בגדים מכובסים במוצאי תשעה באב, ואף בכל שנה.

מקור: אף שהותר כיבוס לצורך שבת, אבל בגדים מכובסים, לכאורה יש לאסור, וכ"כ בשש"כ (פרק מה הערה ז) ולכן אין להקל, אם לא שם את הבגדים על הרצפה, אמנם דעת הגריש"א להקל בכל שנה, וכמו שנתבאר באה"כות בשערי יוסף בין המצרים פרק נ"ג.

זמן התספורת וגילוח

שאלה: האם מותר להסתפר ולהתגלח אף במוצאי התענית.

תשובה: מותר להסתפר מהלילה, ויש מבני אשכנז שמחמירים להסתפר רק מהבוקר, ומ"מ במקום הצורך שלא יוכל להסתפר לכבוד שבת ביום שישי, מותר אף להסתפר מהלילה.

מקור: נחלקו בכך הפוסקים ומצינו ג' דעות. א]. דעת המג"א והמשנ"ב והיעב"ץ וכן"ל שמותר לספר מיד. ב]. בהגהת ברוך טעם (שם) כתב שכיון שיכול להסתפר לאחר חצות, אין להתיר לפני כן, וכ"כ באשל אברהם מבוטשאטש (שם) כתב שאין מפורש בדברי המג"א שיש להתיר אף בלילה, וכתב שבמקומו שהשמש קורא לבית הכנסת אף במנחה בערב שבת קודש, כיון שיכול להסתפר לאחר מנחה, מותר להסתפר רק לאחר מנחה. ג]. יש מתירים רק מיום שישי בבוקר, וכ"כ בא"ר (סו"ס תקנ"ט) ומקורו מהב"ח (שם) שכל כמה דקרוב לשבת עדיף טפי. והעיקר לדינא כדעת המג"א והמשנ"ב, שמותר מיד, מ"מ רבים מחמירים רק מיום שישי, כיון שכל מה שהתירו כיבוס ביום ה' כיון שהוא לכבוד שבת ומתקנת עזרא שיהיו מכבסים ביום חמישי, ומ"מ במקום צורך לכבוד שבת, נראה שלכו"ע יש להתיר מהלילה, וכן שמעתי מגדולי ההוראה.

זמן הרחיצה

שאלה: האם יש היתר ברחיצה מהלילה.

תשובה: לבני ספרד: מותר אף לרחוץ בלילה במים חמים, לבני אשכנז: אסור, ומותר רק מהבוקר לכבוד שבת, כיון שרחיצה כמה שקרובה לשבת עדיף טפי. אמנם נראה שבמקום הצורך, יש להתיר אף רחיצה מהלילה כגון שהסתפר בליל שישי ורוצה להוריד את השערות. ונראה שאף אם רחץ מהלילה, ושוב יכול לרחוץ ביום, נראה שיכול לחזור ולרחוץ. ובכל אופן יש כל האופנים שאין איסור רחיצה כמו בתשעת הימים.

מקור: כתב במשנ"ב (סי' ר"ס סק"ה) "אבל ביום ה' לא הוי יקריה דשבת, אא"כ אי אפשר לו לרחוץ בע"ש אז כל כמה דמקרב לשבת טפי מעלי", ולפי"ז נראה דיש להתיר רק מהבוקר, וכ"כ בלוח אר"י, ואמנם לדעות הפוסקים דלעיל שמתירים מהלילה ה"ה תוספות ורחיצה וכן נראה מדברי היעב"ץ שם, וכן כתב בשו"ת אבן ישראל (שם) ובשו"ת מחזה אליהו (שם) שכן נראה מסתימת דברי המשנ"ב שלא חילק בזה, ואמנם בחוט שני ובקובץ מבית לוי

(שם) מבואר שרחיצה ותספורת יש להתיר רק מהבוקר, ומ"מ הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל שבמקום שיש צורך יש להתיר מהלילה.

נטילת ציפורנים

שאלה: ממתי מותר ליטול ציפורנים.

תשובה: לבני ספרד: מותר מיד, ולבני אשכנז: מותר ביום שישי מהבוקר לכבוד שבת.

מקור: לדעת השו"ע מותר, וכן"ל, ואף לדברי המשנ"ב ה"ל יש להתיר, ובפרט שנטילת ציפורנים בתשעת הימים אינה מדינא, ומ"מ כתב במשנ"ב (סי' תקנ"א סק"כ) שיש להתיר רק מהבוקר.

הליכה לים ולבריכה

שאלה: האם מותר ללכת לים ולבריכה ביום שישי.

תשובה: מותר ללכת מהבוקר, ויש מחמירים ללכת רק מחצות.

מקור: ראה מש"כ באשל אברהם מבוטשאטש (ריש סי' תקנ"ח) ומבואר מדבריו שיש להמנע מלרחוץ בנהר ובבריכה וכדו' במוצאי תשעה באב, ונראה שהטעם הוא משום שמחה, מעיקר הדין מותר רק רחיצה לכבוד שבת, אף מהלילה כנ"ל, אמנם כנ"ל שלכתחילה יש להתיר לכבוד שבת רק מהבוקר, ובפרט שברחיצה בבריכה בלילה, אינו לכבוד שבת, וכן הו"ד הגר"ח"ק בנחמת ישראל (פרק מ' הערה 22) וכ"כ בחוט שני (שם) שמותר לרחוץ בים ובבריכה, וכן השיב הגריש"א בשו"ת ישא יוסף (שם) ואמנם בתורת המועדים (שם סק"ג) כתב בשם הגר"ח"ק שמעיקר הדין מותר לרחוץ בים בבוקר כיון שהוא טובל לכבוד שבת אך כיון שהוא סכנה ראוי להמנע קודם חצות.

נסיעה לנופש

שאלה: האם מותר לנסוע לנופש כגון לצימר וכדו' ישר במוצאי תשעה באב.

תשובה: מעיקר הדין מותר, אבל טיולים שיש בהם חשש סכנה וכדו' יש להמנע.

אכילת בשר ושתיית יין

שאלה: ממתי לאכול בשר ולשתות יין.

תשובה: לבני ספרד: אסורה כל עשירי באב עד ליל י"א באב, ולבני אשכנז וכן יש נוהגים מבני ספרד: שמותר לאכול בשר ולשתות יין מחצות. אמנם רק טועמיה לבדוק אם המאכל טוב מותר אף לפני חצות, אף בלא לטעום ולפלוט. ויש אופנים שמותר כמו בתשעת הימים.

מקור: עי' שו"ע (סי' תקנ"ח) ובארוכה בשערי יוסף בין המצרים פרק נ"ג פרטי הדינים, וכתב בערוך השולחן (שם סק"ב) שאין היתר לאכול בשר ביום ו', ומ"מ לצורך טעימה כתב בספר לקט יושר (עמ' 110) ועוד אמר שנראה לו היתר לנשים לטעום הקדירה אחר חצות, אבל אמר בשם מה"ר אנשל מרפורק שמיחה בידם, ע"כ. אמנם במקור חיים סי' תקנ"א סק"ח כתב שיש להתיר בטעימה. וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי (חלק יג עמ' מט) וכתבאר בשערי יוסף דיני בין המצרים.

שמיעת שירים

שאלה: האם מותר לשמוע שירים במוצאי תשעה באב, וביום שישי.

תשובה: ראוי להחמיר שלא לשמוע מוזיקה עד י"א אב כיון שמביא לידי שמחה [ובפרט בכלי נגינה שמעיקר הדין אסור בכל השנה, ורק בסעודת מצוה מותר], ואם קשה אפשר להתיר לשמוע מוזיקה מחצות, ובפרט בערב שבת, אף שרבים נהגו להחמיר בבשר ויין כל היום, מ"מ בשמיעת שירים בערב שבת, יש להתיר. ובפרט אם הוא במקום כעס. [וכנ"ל בדיני בין המצרים].

מקור: אף ש"ל שרק בשר ויין אסור כיון שבטל ניסוך היין והקורבנות, מ"מ יש להחמיר משום שמביא לידי שמחה, וכן מוכח במשנ"ב (סי' תקנ"ח סק"ב) שאסור לשמוע כלי שיר, וכן נראה ממש"כ במועד לכל חי (סימן י אות צב), ובכה"ח (סי' תקנ"א סק"א) שגם בעשירי באב צריך למעט בשמחה, וכ"ש שלדעת השו"ע מעיקר הדין אסור לשמוע שירים וכמו שמבואר בשו"ע (סי' תקס ס"ג). וראה במה שנתבאר בארוכה בספר שערי יוסף בין המצרים חלק בירורי הלכה סימן כ"ז.

הגליון מוקדש

לרפואת הרב שמואל בן שמחה

ולרפואת הילד חננאל בן מיכל בתושח"י
להצלחת אליה בן לימור לאה בכל הענינים
להצלחת רפאל בן רוזי בכל הענינים

ניתן לקבל את גליון

פסקים והלכות

תשעה באב

במייל a921434567@gmail.com

לתרומות להדפסת הגליון ולהצטרפות לרשימת

התפוצה הערות והוספות ושאלות בהלכה

058-3233587 או באימייל:

a921434567@gmail.com